

Reabilitarea periferiilor: o analiză a avangardelor din Europa Centrală și de Est

Camelia DINU

Conferențiar universitar, doctor în filologie, abilitat

E-mail: camelia.dinu@lils.unibuc.ro

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5765-7052>

Universitatea din București, România

Reframing the Peripheries: an Analysis of Central and Eastern European Avant-Gardes

Am citit cartea lui Emanuel Modoc, *Internaționala periferiilor: Rețeaua avangardelor din Europa Centrală și de Est* (București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2020, 267 p., ISBN 978-973-167-541-1), la scurt timp după apariție. În ciuda faptului că s-a intersectat în mod direct cu interesele mele de cercetare, am amânat recenzia, într-o manieră care dovedește că nu doar avangarda operează cu sincope. Am revenit la carte recent, recomandând-o unei doctorande care studiază fenomenul avangardei în literatura sârbă, iar plăcerea acestei lecturi reînnoite m-a mobilizat să scriu, în sfârșit, recenzia.

Autorul este în prezent lector universitar doctor la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, la Facultatea de Litere, în cadrul Departamentului de Literatură Română, Teoria Literaturii și Literatură Comparată. Este, de asemenea, cercetător afiliat și colaborator în proiecte internaționale, în zona *distant reading*, studii computaționale și analiza rețelelor literare.

Lucrarea reprezintă o cercetare academică riguroasă, care analizează fenomenul avangardist dintr-o perspectivă transnațională și relațională. Autorul utilizează metode cantitative și analiza rețelelor pentru a demonstra că avangarda românească a fost un element dinamic într-un sistem complex de schimburi regionale.

Cercetarea este construită pe o arhitectură progresivă, cu cinci secțiuni, de la definirea cadrului teoretic global până la demonstrarea modului în care avangarda est-central europeană a funcționat ca un sistem policentric de relații, transferuri și inovații. Introducerea, subintitulată „Avangarda Europei Centrale și de Est în/ca *World Literature*”, fixează miza generală: re poziționarea avangardei în logica *World Literature* prin identificarea mecanismelor interliterare care au generat circulații bilaterale în modernitate.

Primul capitol, *Spațiu, comunitate, rețea*, consolidează cadrul teoretic printr-o analiză conceptuală a regiunii ca spațiu geoliterar democratizant, dincolo de imaginarul *Mitteleuropei* sau al colonialismului la distanță. Capitolul al doilea, *Intranațional, internațional, transnațional*, urmărește modul în care avangarda negociază aceste trei dimensiuni. Sunt analizate strategiile de raportare la tradiția locală (de la suprarealismul etnografic la naturalism), relațiile dintre boema avangardistă și instituțiile canonice (revista *unu* și cenaclul „Sburătorul”), precum și rolul „națiunilor mici” în menținerea vitalității suprarealismului după declinul centrului parizian.

Capitolul al treilea, *Avangarda în rețea*, oferă demonstrația empirică a modelului teoretic prin analiza rețelelor avangardiste regionale: activismul maghiar, poetismul ceh, integralismul românesc și formismul polonez. Invențiile locale – pictopoezia, poemul-imagie, fotomontajul – sunt interpretate ca produse transnaționale, iar vizualizările grafice ale colaborărilor confirmă scenariul policentric al regiunii.

Concluziile, *Trei fețe ale avangardei*, revin asupra receptării critice românești, arătând cum avangarda a fost „îmblânzită”, „bruiată” și, în final, „naturalizată” prin trei paradigme (Ion Pop, Marin Mincu, Paul Cernat), ceea ce încheie cercul demonstrației: avangarda este un fenomen istoric și, pe deasupra, un câmp de interpretare în continuă reconfigurare.

Cercetarea analizează mai multe intervale temporale, în funcție de nivelul de interes al investigației. Pentru analiza statistică și computațională a publicisticii, autorul a indexat peste 800 de periodice românești publicate între anii 1919 și 1944. Utilizarea software-ului *Gephi* oferă o perspectivă panoramică asupra unei hărți literare extinse, care nu ar putea fi identificată doar prin metodele hermeneutice tradiționale.

Perioada menționată mai sus este utilizată și pentru a urmări menționările autorilor străini și traducerile textelor de avangardă în presa din România. Pentru analiza rețelei de reviste est-central europene, autorul a ales un decupaj temporal mai restrâns, respectiv intervalul 1924-1926. Deși această opțiune este justificată de intensitatea și densitatea momentului constructivist, ea poate lăsa în plan secundar evoluțiile anterioare sau ulterioare ale unor grupări avangardiste. Pe de altă parte, chiar dacă focalizarea asupra acestui interval presupune o restrângere a perspectivei, alegerea nu diminuează relevanța analizei, deoarece tocmai în acest segment se concentrează transformările esențiale ale constructivismului. În anumite secțiuni, cum este cea dedicată futurismului, analiza pornește de la debutul mișcării în spațiul românesc, acoperind intervalul 1909-1944.

Sucesiunea capitolelor relevă direcția majoră a demonstrației, și anume reevaluarea „periferismului” ca spațiu de inovație și negociere estetică. Literatura est-europeană de avangardă este integrată într-un circuit global, iar această abordare subliniază importanța comunităților interliterare și a infrastructurii revistelor în definirea modernității europene. Autorul arată că statutul periferic al Europei de Est și mecanismele de negociere între identitatea națională și internaționalism au transformat avangarda regională într-un fenomen extrem de important pentru ceea ce înseamnă *World Literature*. Mai precis, cercetătorul vorbește despre apariția unei „internaționale a periferiilor”, care a funcționat ca o rețea de transfer a fenomenelor literare („periferiile comunicante”, p. 48). Deși poziționate într-un raport hegemonic față de centrele vestice (p. 11), avangardele est-europene au reușit o inversare a raporturilor centru-periferie, transformând marginalitatea într-un instrument de export cultural. Acest fenomen este definit drept un „periferism dublu” (p. 51): avangardele erau marginale atât în interiorul sistemelor literare naționale, cât și în sistemul internațional dominat de Vest (p. 48). Totuși, această poziție s-a dovedit privilegiată, deoarece a facilitat crearea unei rețele transnaționale de distribuție și valorizare care transgresează regulile competiției esteticilor naționale, contribuind decisiv la procesul de *worlding* al literaturii (p. 12). Privind dincolo de nivelul descriptiv, autorul examinează modul în care diverse curente, precum constructivismul, futurismul și suprarealismul, au circulat între centre și periferii, adaptându-se la contextele social-politice locale. Prin explorarea publicațiilor periodice și a manifestelor, se evidențiază legăturile dintre avangardiștii români și omologii lor din Ungaria, Polonia și Cehoslovacia.

Pe lângă aceste considerații de ansamblu, se disting în carte câteva idei care mi-au atras atenția și pe care le sintetizez în continuare.

Prima este că avangardele est-europene au fost nevoite să armonizeze nevoia consolidării unei identități naționale cu nevoia de a adapta esteticile radicale europene. Această negociere s-a manifestat prin autohtonizarea importurilor, prin paradoxul ruralului (p. 68) (de exemplu, deși promovau urbanismul, autori precum B. Fundoianu sau Geo Bogza au folosit ruralul naturalist sau „suprerealismul etnografic” ca strategie de individualizare în fața modelelor vestice), prin internaționalismul compensator și prin utilizarea stereotipurilor etnice.

Revistele literare au fost pilonii care au facilitat circulația conceptelor estetice creând „comunități periodice” și rețele urbane de schimb. Reviste precum *Ma*, *Contimporanul*, *Blok*, *Zenit* și *Pásmo* au structurat un spațiu cultural interactiv, numit de unii teoreticieni „orașe margino-centrice” (p. 30). Revistele au promovat produse hibride, precum pictopoezia (România), poemul-imagine (Cehoslovacia) sau fotomontajul (Polonia), care, deși prezentate ca invenții locale, erau rezultatul tranzacțiilor sistematice și al emulației dintre periferiile vecine.

În rețeaua avangardei est-central europene, autorii-pivot sunt definiți ca fiind principalii animatori care au asigurat, prin activitatea lor de redactori-șefi ai celor mai importante reviste din regiune, o comunicare inter-avangardistă constantă. În această

categorii intră patru figuri esențiale: Ion Vinea, care prin *Contimporanul* a conectat avangarda românească la tendințele europene; Karel Teige, liderul grupării „Devětsil” și arhitectul poetismului, animator al unor reviste centrale pentru avangarda cehă; Lajos Kassák, care a transformat revista *Ma* într-o platformă de dialog între Est și Vest; Tadeusz Peiper, teoreticianul avangardei cracoviene, promotor al unui constructivism riguros prin revista *Zwrotnik*.

Cele patru „invenții locale” ale avangardei din aceste spații literare – pictopoezia, poemul-imagie, poemul-tablou și fotomontajul – sunt rezultatul direct al circulației intense dintre revistele și grupările regionale. Fiecare a apărut într-un context național diferit (România, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia), dar toate urmăreau același obiectiv: fuziunea radicală dintre text și imagine și depășirea granițelor tradiționale dintre arte. Apariția lor aproape simultană, dar în contexte diferite arată că influențele regionale, inter-periferice, au fost mai puternice decât impactul direct al centrelor vest-europene. În acest sens, invențiile avangardei est-central europene demonstrează existența unui laborator creativ policentric.

O perspectivă convingătoare a procesului de cercetare este demonstrarea faptului că, în Europa Centrală și de Est, influența regională (inter-periferică) a fost adesea mai puternică decât interferența directă a Parisului. Autorul explică foarte bine cum fenomene experimentale, precum pictopoezia (România) sau poemul-imagie (Cehoslovacia) nu au fost simple curiozități locale, ci rezultatul unor negocieri și tranzacții sistematice între periferiile vecine.

Studiul lui Emanuel Modoc, remarcabil prin acuitatea critică, demonstrează felul în care avangarda poate recalibra instrumentele analitice ale modernității literare. Lucrarea este, fără îndoială, o resursă indispensabilă pentru cercetătorii preocupați de evoluția și mecanismele acestui fenomen.

Primit: 01.02.2026

Acceptat: 20.05.2026